

Panorama knih

Dokončení velkého díla

Koncem roku 2011 vyšly v nakladatelství Academia *Dodatky*, 6. a závěrečný díl *Českého jazykového atlasu (ČJA)*, souboru map a komentářů, které postihují nářeční rozrůzněni českého jazyka v druhé polovině 20. století.

Prvních pět dílů *ČJA* bylo vydáno v letech 1992–2005. První tři díly jsou zaměřeny na nářeční lexikum, zabývají se následujícími věcněvýznamovými okruhy: 1. díl – místní a domácí prostředí, 2. díl – zahrada a sad, živočišstvo, les a rostlinstvo, krajina, čas a počasí, vesnice dříve a nyní, zábavy a zvyky; 3. díl – polní a zemědělské práce, hospodářská usedlost, zemědělské nářadí a nástroje, dobytek, drůbež. Čtvrtý díl atlasu je věnován morfologickým diferencím a pátý díl pojednává o hláskosloví, o jevech syntaktických, o adverbích, obsahuje rovněž část zpracovávající výsledky speciálního výzkumu městské mluvy a velmi cenný soubor map izoglosových svazků.

Dodatky zpřístupňují *ČJA* jako celek. Obsahují především technické zázemí atlasu: kromě základní podkladové mapy sítě zkoumaných lokalit, seznamu zkoumaných lokalit, první české mapy využívající jazykovězeměpisnou metodu a map pravidelných regionálních obměn nalezneme v *Dodatech* dotazníky, podle kterých se získával materiál pro atlas, dále charakteristiku obcí, v nichž se konal výzkum, soupis hlavních nářečních rysů jednotlivých nářečí a také ukázky nářečních promluv na dvou CD i v transkripci. Potřebné jsou obšírné rejstříky a rozsáhlá nářeční bibliografie.

V prvé řadě je třeba upozornit na rejstříky – položek, autorů a rejstřík jazykových dokladů; ten obsahuje všechny hláskové, slovtvorné, morfologické va-

rianty i slovní spojení shromážděné v prvním až pátém svazku *ČJA*, a to jak výrazy mapované, tak i ty na mapách z různých důvodů nezachycené.

Důležitý je rovněž soupis literatury vztahující se k otázkám vývoje a stavu českých nářečí (popřípadě běžné mluvy) vydané po roce 1968. Navazuje tak na bibliografii starší z publikace Jaromíra Běliče *Nástin české dialektologie*. Zatímco Běličův soupis dělí práce a studie podle nářečních oblastí, jimiž se zabývají, *Dodatky* předkládají čtenáři bibliografii rozčleněnou na knižní publikace, samostatné kapitoly v knižních publikacích, jazykové atlasy, CD, stati v časopisech, periodikách a sbornících. Jsou zde uvedeny také rukopisné disertační a diplomové práce uložené na našich univerzitách.

V části věnované dotazníkům se v úplnosti, tedy se všemi 2 649 položkami, představuje *Dotazník pro výzkum českých nářečí*. Obsahuje i obrázkovou přílohu se starými zemědělskými reáliemi, kterou explorátoři využívali během výzkumu v terénu, a poprvé je otištěn *Dotazkový lexikální dotazník pro výzkum mluvy ve městech*, určený pro doplňkový výzkum slangismů a výrazů spjatých s městskými reáliemi.

Výzkum pro *ČJA* proběhl v 420 venkovských obcích. V kapitole Charakteristiky obcí *Dodatky* podávají zeměpisné a demografické informace o každé z nich: údaje o poloze obce, o počtu obyvatel a jejich zaměstnání, o případné existenci školy a farního úřadu, o dopravní dosažitelnosti obce atd.

Velice zajímavá z hlediska jazykového, ale rovněž jako zdroj informací o životě v minulém století je kapitola obsahující 70 nářečních přepisů nahrávek pořízených během výzkumu. Předcházejí jim stručné

charakteristiky našich dialektů, jednotlivé ukázky jsou opatřeny vysvětlivkami a výčtem nářečních znaků, které jsou pro danou obec a pro příslušnou nářeční oblast typické. Zmíněných 70 nahrávek je k dispozici na dvou příložených CD; lze si tedy nejen přečíst, ale také poslechnout, proč si děvčata v Mistrovicích myslela, že „i od honného hochy sou hubičky řích“, jak se v Šošůvce „vuběsela kuzénka“, nebo o „cygunovi“, který v Janovicích napálil „pana farařa“.

ČJA jako celek představuje soubor údajů ke studiu českého národního jazyka, má význam pro různé oblasti společenských věd i pro širokou kulturní veřejnost. V souvislosti s vydáním páteho dílu se psalo o zakončení ČJA, *Dodatky* pak můžeme označit jako završení *Českého jazykového atlasu* i dlouholeté trpělivé práce významných českých lingvistů.

S. Konečná

Dušan Šlosar: Opera Bohemica Minora*

Nakladatelství Host založilo v roce 2010 edici s názvem Studie osobností brněnské lingvistiky. V ní mají být znovu vydávány odborné texty vybraných lingvistů, kteří se významnou měrou podíleli (či stále podílejí) na rozvoji české lingvistiky a kteří jsou spjati s Brnem. Jako první v této edici vyšla publikace *Opera Bohemica Minora* shrnující dílo Dušana Šlosara, emeritního profesora Masarykovy univerzity a předního odborníka v oblasti české slovo tvorby.

Do svazku *Opera Bohemica Minora* bylo zařazeno jeho 29 studií a 4 recenze, které vycházely v různých odborných periodikách a sbornících v rozmezí let 1958–2009. Čtenář má tak možnost seznámit se s odbornými studiemi D. Šlosara i s jeho úvahami o závažných jazykovědných otázkách, případně s jeho texty populari-

začními. Texty jsou zařazeny tematicky do šesti oddílů.

První oddíl věnovaný dialektologii obsahuje tři příspěvky, v nichž se autor zamýšlí nad rozdělením východomoravských nářečí, nutností vytvořit monografii zabývající se nářeční slovo tvorbou a vytvářením vidových opozic v nářečích Moravy a Slezska. Jde o texty různorodé.

Další studie přenesou čtenáře k problematice staročeské grafiky (oddíl Grafémika). Ve čtyřech studiích je sledován vývoj interpunkce; autor v nich vychází z bohatého staročeského materiálu, využívá hojně citace z dobových gramatik. S otázkou grafiky jsou spjaty některé příspěvky zařazené do oddílu Historická fonologie. Patří k nim příspěvky o kvantitě, kterou autor sleduje v Blahoslavově *Grammatice české* a v díle A. Michny z Otradovic. Rozbory kvantity a hláskosloví jsou doplněny kapitolou, v níž je připomenuta dnes opomíjená mluvnice P. J. Šafaříka, a úvahou o alternativním přístupu ke studiu staročeského hláskosloví v návaznosti na současného německého bohemistu T. Bergera.

Staročeské texty slouží autorovi jako výchozí materiál i pro popis české slovo tvorby. Kromě slovo tvorných rozborů konkrétních děl je do oddílu Slovo tvorba zahrnuta i studie o slovo tvorné produktivitě, o konci derivačních řad a o využití těchto slovo tvorných aspektů při srovnávání příbuzných jazyků. Sám pak podřizuje konfrontačnímu zkoumání slovo tvorbu českých a ruských adjektiv.

Nejobsáhlejší oddíl Jazyková kultura otevírá řadu témat, např. racionalizaci pravopisu, jazyk totality nebo otázku česko-německých jazykových kontaktů. Tři studie z tohoto oddílu poněkud vybočují z koncepce celého svazku, neboť spíše než za jazykovědné by mohly být označeny za literárněvědné. Je v nich sledován slovník českých básníků (J. Skácela, Z. Zábranské, L. Kundery), respektive frekvence jednot-